

שבת טיש"ו"מדות טיש"

הספרים המצליחים ביותר לשלחן השבת והמועד

גיליון מס' 445

פרשת צו - שבת הגדול, י"ד בניסן, ערב חג הפסח תשפ"א

שנה 8

שבת טיש

מתוך סדרת ספרי "שבת טיש"

ספורים ואגדות פנינים ופרפראות מדות והליכות

פנינים

צו את־אֶהרֹן וְאֶת־בָּנָיו לֵאמֹר (ו, ב) - מפרש רש"י, אין צו אלא לשון זיוו, מיד ולדורות. אמר רבי שמעון, ביותר צריך הכתוב לזרז במקום שיש בו חסרונ־כִּים. ורמז יש כאן למחשבה שצריכה שמירה יתרה, שהרי שאר החושים יש להם מעין פים השומר עליהם, כגון הפה המקסה בשפתים, עינים בעפעפעים, והאזן שאפשר לכף בה את האלִיָּה, אולם את ההרהור והמחשבה אין במה לכף אלא בכח ההתגברות, ולכך התפון רבי שמעון בדבריו שיותר צריך לזרז במקום שיש בו חסרונ־כִּים, דהינו במקום שאין לו פים לכסותו, והוא רבי שמעון בעל המאמר במדרש, שאין העוֹלָה באה אלא על הרהור־הלב. (מתוקים מדבש)

זאת תורת העֹלָה הוא העֹלָה (שם) - כתיב הוא וקרינו היא, נוטריקון אשה יראת השם, והיא העוֹלָה דהינו היא המעֹלָה בנשים, שנאמר אשה יראת־ה' היא תתִּלֵּל. (כמראה הבוק)

והאש עלי־המזבֵּחַ תוקד־בו (ו, ה) - ראשי תבות תועבה, כי כל המתנאה נדון באש, כפי שנאמר במשלי תועבת ה' כלי־גבה־לב. (להניח ברכה)

אש תמיד תוקד עלי־המזבֵּחַ לא תכבה (ו, ו) - רמז יש כאן לתורה המישרת מדות האדם, ולכן נקראת התורה בשם שירה שנאמר פתבו לכם את־השירה הזו, אותיות ישרה, ובכח התורה המשולה לאש שנאמר הלוא כה דברי באש, אפשר לנצח את היצר הרע. א"ש נוטריקון שש אנכי עלי־אמרתך, תמיד נוטריקון דרך תורה יעמל מאד, דרך תורה יתמיד מאד, דרך תורה מדות ישויות, וכן תבטל יצר דהוא מקטרג, וסופי התבות תוקד עלי־המזבֵּחַ לא תכבה בגימטריה מ"ח כנגד מ"ח קנני תורה, וראשי התבות בגימטריה עם האותיות יוצה לקנני תורה. (פניני שבח)

וזאת תורת האִשֶּׁם קדש קדשים (ו, א) - ראשי התבות בגימטריה תורה, וכן גמילות חסדים, כי בשניהם נמחלים האשמות. (מתוק לחי)

כי כלי־אכל חלב (ו, כה) - בפסחים דרשו חז"ל לרבות עירובו, ורמז לזה באותיות המלוי של בתבת פי כל, כ"ף יו"ד כ"ף למ"ה, שעוֹלָה כמנן רצ"ד בגימטריה עירובו. (בית מאיר)

ספורים בפרשה

צו את־אֶהרֹן וְאֶת־בָּנָיו לֵאמֹר (ו, ב)

בשבת־קדש פרשת צו שנת תשי"א, עלו לתורה בבית מדרשו של ה"אמרי חיים" מוידניץ ארבעה חתנים לקראת חתנותם. היתה זו הפעם הראשונה אחרי החרבן הנורא בשואה האזמה באירופה, שארבעה חתנים מקימים בתים בישראל בשבוע אחד, ושמחת העדה בלה היתה עצומה, ובחוד שמחתו של הרבי בראותו כי לא אלמן ישראל. מרב שמחתו הגדולה הורה הרבי לכל המתפללים לצאת במחול בעת שירת 'לכה דודי', החל מהחרוז של 'היו למשפחה', ומאז נשתמר המנהג בבתי המדרשות של חסידי יו"ניץ עד היום הזה. בשמחת הנשואין ישב הרבי בסמוך לחתן מתחלה ועד־סוף, כשהוא לבוש בבגדי שבת, וכאשר ראה את אחד מתושבי השכונה שהגיע בבגדי חל, תמה בפניו: "אני מחתן בן, ואתה בא בלי בגדי שבת?" וצוה עליו לפנות לביתו ולשוב עם בגדי שבת לכבוד השמחה, באותו אחים ורעים.

על הלשון 'צו מפרש רש"י: 'אין צו אלא לשון זיוו, מיד ולדורות. אמר רבי שמעון, ביותר צריך לזרז במקום שיש חסרונ־כִּים. מספרים, כי פעם נשא דרשן אחד דברים בחשיבות התמיכה הקבועה למוסדות תורה, ובין הדברים הזכיר את הדברים הללו ושאל: "לכאורה נתן לתורה על דברי רש"י שיש כאן צווי של זיוו לדורות, והרי יתכן לומר שההוראה היתה רק לשעה ומצונו לנו שהיתה גם לדורות? וקשיה נוספת עולה בפנינו, מדוע רק כאן שיש חסרונ־כִּים צריך היה לזרז את ישראל, ואילו בתרומות המשכן לא נאמר לשון זיוו? אלא שני הדברים מתרצים זה בזה. כאשר האדם נתבע לתת תרומה פעם אחת לצדף מצוה, אין הוא זקוק לזרז באפן מיוחד, וכך היה בהקנת המשכן שכלם נתבעו והביאו. אולם כאשר הנותנה היא לדורות, כשצריך לתת ולתת שוב ושוב, ויש בו חסרונ־כִּים תמידיו כסדרן, על־זה צריך זיוו מיוחד". והפסיון מוכיח כך, שקל יותר לעתים לקבל תרומה לבנין שלם, מאשר להוצאות שוטפות של מוסדות תורה וחסד.

במקום אשר ישחטו את־העֹלָה ישחטו את־האִשֶּׁם (ו, ב)

בשהיה רבי אליהו רגולר מקליש ילד קטן, ישב יחד עם חבריו בני גילו לפני המלמד, וחזרו על פרשת השבוע, פרשת צו, יחד עם פרוש רש"י. כשהגיעו לפסוק זה, קראו התלמידים את דברי רש"י: "ובה לנו שחיתות הרבה, לפי שמצינו אשם בצבור, נאמר 'ישחטו רבים'. למקרא הדברים העיר המלמד ואמר: "דעו לכם שזה עין ועינים שאני מתקשה בדברי רש"י אלו, וקשה לי להולכם. שהרי קרבן אשם מביא רק יחיד, ואין אנו מוצאים שצבור יביא קרבן אשם". שמע אליהו הקטן את־הדבר, ומיד זנק ואמר: "הלא מפרש הדבר בספר עזרא שלעיתים הקריב העם בלו קרבן אשם, שהרי כך נאמר שם 'ויתנו ידם להוציא נשים ואשמים איל־צאן על־אשמתם', דהינו שיושבי ירושלים הביאו אשם לכפרת עונם על שנשאו נשים נכריות". השתומם המלמד לשמע תשובתו המפליאה של התלמיד, ומהר לספר זאת לאביו של הינוקא, רבי יעקב. וכשנודע הדבר בעיר, גמרו כלם אמר ונבא, כי עתיד הילד להיות גדול בתורה. יש להוסיף על־כך, שבעל "תורה תמידה" פתב שנפלה טעות־סופר בדברי רש"י, ויש לתקן: "לפי שלא מצינו אשם בצבור", אולם לפי ספור זה אין צורך בתקון.

היה היה

זאת תורת העלה

אין ארץ וישראל נקנית ואין ירושלים נבנית - אלא ביסורים, אולם חביבה היא הארץ וירושלים על בניה, והם מקבלים את צערם באהבה, וזוכים ורואים בכנינה. אף שכונת מאה שערים המעטירה, שתתה מכוס התרעלה והתנפלה בחבלי לדה קשים, עד שקמה והיתה לאיש. אחד המאורעות הטרניים שלוו את השכונה בראשית הנסדה, היתה הריגתו של אברהם צעיר מתושבי השכונה, שעלה בקרבן עולה תמימה למען קדשת שמו יתברך, ונמצה דמו על מזבח ארץ ישראל.

האסון ארע בליל שבת־קדש, ג' בניסן תרמ"א. היה זה שנים ספורות לאחר יסוד שכונת מאה שערים, כאשר השכונה עמדה בערער בערכה באמצע מדרג שמש, הרחק מהעיר העתיקה שבה התרבו עקר הישוב, ואף שעריה פרוצים ללא הגנה. התושבים הראשונים שהספיקו להשתקע בשכונה, נחשבו כאנשים אמיצים העשויים ללא חת, שכן האזור שרץ בגפיות של שודדים ערבים עזי־פנים, שגם השלטון התרבי לא כלל להם. התושבים שכרו את שירותיו של שומר ערבי משכונת המגורים, שישב בשער השכונה והגן על יושביה משודדי לילה. השבת פרשה זה מכבר את־כנפיה על השכונה הזעירה, והתושבים המעטים כבר שבו לביתם לאחר תפלת ליל שבת. הבית הראשון בשכונה, היה ביתו של ר' גדליה בקר, שנקרא כן על־שם מלאכתו כאופה. ר' גדליה היה איש חסון ובעל־בית אדיר, ומוראו היה מוטל על ערביי האזור. לא אחת טעמו הללו את נחת זרועו, וכאשר היה גנב נופל לידיו, היה יוצא ממנו בשן ועין, ונחלץ בקשי בעור־שינו. באותה שעה הסב ר' גדליה לסעדת השבת, ולפתע נפרצה הדלת. בפתח עמד ערבי־בדוי שפל מתושבי שכונת ליפתא אשר במערב ירושלים, ומראהו מצמית ומטיל אימה. עיניו השחרות יקדו בגחלי אש, פניו היו מצלקות ומשחרות, ועל מתניו פגיון משהו. ר' גדליה נרתע לרגע למראה השודד, ובגניבתו פרצו ביללה מרב אימה, אולם הוא התעשת חיש מהר ונעמד לקדם את פני הרעה. ר' גדליה התאזר באמץ רב, ונסה לגרר את השודד החוצה, כדי להוליכו אל שומר השכונה, אלא שהלה הביט ברעבתנות על השלחן הערוך, והחל לזלזל ממאכלי השבת. בראותו כך, החל ר' גדליה להגיש לו במו ידיו מאכלים שונים, בבקשו להרגיע בכך את־רוחו ולהשתלט עליו בקלות, ובינתים מהרה אשתו של ר' גדליה להזעיק עזרה. עד מהרה התאספו כל התושבים המעטים שהיו בשכונה סביב הבית, ואחדים מהם מהרו לזמן את שומר השכונה הערבי, אולם כאשר מצאוהו, ראוהו יושב ורועד. "מהרו להמלט!" קרא אליהם השומר, "שכן בגפיה שלמה של שודדים ערבים מתבוננים להתנפל עליכם, והם נמצאים כבר מאחורי השכונה מצד מערב". פחד ואימה נפלו על־התושבים, והם מהרו להפציר בשומר לרוץ אל העיר העתיקה כדי להזעיק עזרה, אולם לא היה כל סבוי לכה, שכן המרחק היה גדול מדי, ובאותם ימים היו נגעים שיערי העיר מבעוד ערב עד אשמורת־הבקר, אין יוצא ואין בא.

אף הספיק השומר הערבי להכנס לביתו של ר' גדליה בקר, והשודד התנפל עליו מיד בחמת זעם. עוד בטרם הספיק השומר להתעשת, וכבר נעץ בו השודד את פגיונו, ובדקירה אחת הכריעו ארצה. מיד לאחר מכן, התנפל השודד על הנאספים, בעודו מנפנף בפגיונו, והחל לדרוך ולפצע את התושבים שנסו להשתלט עליו. פרצה מהומה גדולה, ובעלי האמץ מבין התושבים הפעילו את כל כוחותיהם על־הרוצח, עד שבכוחות משתפים הצליחו להכניעו ולעקד את ידיו ורגליו בחבלים איתנים. בינתים היתה להם המלחמה מבית ומחוץ, כאשר בגפית השודדים נסתה להתנפל על השכונה הקטנה, אולם התושבים שכבר הזהרו מבעוד מועד על הסכנה הצפויה, עמדו הכן לקראתם, ובחסידי שמים הצליחו להדף את ההתקפה ולהבריח אותם. אלא שאז ארע האסון. במהלך המערכה, הסחה תשומת הלב מהשודד העקיד, והלה הצליח להשתחרר מכפיתת החבלים. המאבק בינו לבין התושבים התחדש אפוא, ובמהלך המאבק המחדש הצליח הרוצח לתקע את פגיונו ברגלו של אחד התושבים הצעירים, ולדרוך שלשה תושבים נוספים. האברהם שנקר ברגלו היה הקדוש רבי ישראל חיים שינבויס הי"ד, בנו יחידו של רבי מאיר שינבויס ממוסדי שכונת בתי מחסה בעיר העתיקה, ולמרות פציעתו המשיך להאבק בשודד כדי להציל את יתר התושבים. מאבק הדמים נמשך שעה ארוכה, ושוב נדקר רבי ישראל חיים, והפעם בזרועו, והשודד אף הצליח להמלט בשהוא פצוע קשה. רבי ישראל חיים נפצע פצעי־מות, דמו ששת ונגר, ובתנאי הימים ההם לא הגשה לו עזרה רפואית ראויה. שבועה ימים נאבק הקדוש עם מר־המות, ובניסן תרמ"א, עלתה נשמתו הטהורה השמימה, בשהוא מותיר בביתו אלמנה שבורה וארבעה יתומים רכים.

הרצח הנחשב זעזע את תושבי ירושלים וכמעט שמוטט את הישוב היהודי מוחץ לחומות. היו שהאשימו את רבי זלמן בה"ר, מיסד השכונה, שהוא מסכן את התושבים ומפקיר את חייהם, ואף רבי מאיר אברהם בעל "אמרי בינה", טען כלפיו שיתכן שעליו להביא עגלה ערופה כדי לכפר על רציחת הקדוש, אולם רבי זלמן השיב לו, שאין ירושלים מביאה עגלה ערופה, ואף שכונת מאה שערים ירושלים היא... בסופו של־דבר, התגברו בני ירושלים על האסון המר. השכונה התפתחה לתפארת, ואף האמרי בינה עצמו תמך בה והרים נדבה לבנית בית־הכנסת הגדול שבה. אחריה צצו ונבנו שכונות נוספות, וירושלים התחדשה גדלה והתעצמה ומלאה צאן אדם, כן ירבו ויעצמו.

מאורות

רבי מרדכי זיסקינד סג"ל לנדא מסטרי
ליום ההוללה י"ב בניסן תרט"ו

מגדולי תלמידיו של רבי אורי מסטריסק, רבה של קהלת בורשטין וראב"ד בסטריסקל, ובערב ימיו ראב"ד סטרי שעל־שמה נקרא. נולד בשנת תקמ"ה לאביו רבי יואל משה לנדא מגלוגוב שהיה איש צדיק, ובשעת ליתו פרחו מעל מסתו עופות רבים שלווחו עד בקורתו. בנעוריו למד מפי רבי יעקב מליסא בעל 'חות דעת' ונתיבות המשפט, והוא הסמיכו לשמש ברבנות. לאחר נשואיו עם בת רבי אברהם יוסף תאומים מבורשטין, מצאצאי החכם צבי והקיקון דיונה, ומתחננו של רבו ה'חות דעת', נסע אל השרף מסטריסק והוא חבבו מאד עד שהיה מכנהו בן נחמד, ואמר עליו שנשמתו היא נשמת בעל הלבושים וכן נקרא בשמו. ומאז שמע זאת, דבק בתורת בעל הלבושים וטרח לישב את דבריו הסתומים. לאחר פטירת רבו השרף, נסע אל רבי מאיר מפרמישלן ורבי ישראל מרז'ין. את רבנותו בסטרי קבל לאחר השתלכות רבו רבי מאיר מפרמישלן, ושמע התודע לרבי אשר עניול צומיר שהיה אחד מגאוני הדור, והשתדל לקרא לפניו את דרכי החסידות, ובהשפעתו פנה התנגדותו הגדולה אליה. כלימיו הגה בתורה הקדושה והשיב תשובות רבות בהלכה, מהן המשקעות בספרי פוסקי דורו, וכן לחם בעז נגד נגד ההשפלה שפשה בדורו ובצר את חומות החסידות בתריס נגדה. בפטירתו אמר עליו ה"דברי חיים" מצנז: "היום נלקח מאתנו שר התורה וחשך אור התורה". וזה לדור ישרים, ומחלציו יצאה משפחה מפארת בישראל.

יוסיף דעת

בהפטר פרשת צו מוזכרת התפת אשר גיא ברהם, שהיתה במה לעבודת המולך לשריפת בני ובנות באש. אליל המולך שעמד שם בימים ההם, היה עשוי נחושת וכשהיו מסקים בו אש היו ידיו הפשוטות מתלהטות ועליהן היו מניחים את הילד הקרוב, וכדי להבליע את צעקתו כדי שלא ישמעו הוריו את קולו וירחמו עליו, היו מכים בחוקה בתופים, ומכאן שם המקום 'תופת', שהפך למלה המביעה אסון וזעזוע כבד, וה'תופת' על שם נהימת הילדים שהוקרבו, ומשתיהו נוצרו תופת ונהיגים במקום ענישת החוטאים, כמו שנאמר בישעיהו "פירעון מאתמול תפתה". במדרש נחומא מתוארת עבודת המולך בצורה מורחבת יותר, ולפיה "היה עשוי חוץ לירושלים וצלם היה ופניו של עגל, וידיו פשוטות כאדם שפוחת ידיו לקבל דבר מחברו. והיו מסיקין אותו עד שהידיים נעשין כאש, ושבעה קנקלין (חורים) היו לו והוא לפנים מהם, ולפי קרבנו של כל אחד היה נכנס, מי שמקריב עוף נכנס לקנקל הראשון, עז נכנס לקנקל השני, שר לשלישי, עגל לרביעי, פר לחמישי, שור לשישי". גיא ברהם מוזכר כבר בספר יהושע כאחד מגבולות נחלות השבטים, וכן בימי נחמיה. הנביא ירמיהו מתנבא על גיא ברהם שעומד בפתח 'שער החרסית', ורש"י מבאר שהוא שער האשפות ששם זורקים חרסים הנשברים, והמקום ייפה חלילה לגיא ההריגה על עוונותיהם של החוטאים. חז"ל בסוכה כתבו ששני עצי תמר נטועים שם שהם 'צני הר הבדול' - מין לולבים, ועולה עשן מבניהם, וזהו פתחה של גיהנום. מיקומו של גיא ברהם הוא כפי המקובל בעמק מדרום לעיר העתיקה ועיר דוד, מקיף את הר ציון ומתחבר בצד מזרח לנחל קדרון שנחשב בעבר לנבולה של ירושלים. מספרים, כי בשנת תרפ"א ביקר האמרי אמת' לראשונה בארץ ישראל, והתעצב לראות את פורקי העול הרבים בירושלים, אולם ניהמיהו בכך שהראו לו את גיא ברהם שם היו מעבירים את הבנים למולך, ועתה אין בורח השם זכר לעבודה זרה זו...

ומרן ושטף במים

אוד מצל מאש היה רבי חיים מרדכי מזבזבא, לאחר השואה האיקמה ממנה נצל בדרך נס, והגיע ארצה בראשיתה של שנת תש"ח. בעירם ובחזקתם הגיע ארצה, כשהוא מותיר אחריו בגולה את בית מדרשו וקהלתו, ושם פעמיו לירושלים עיר הקדש והמקדש. אלא שלא מצאה היותה מנוח לכא-רגל, וחדשים ספורים מאז הגיעו ארצה והשתקעו בשכונת ספר סמוך ונראה לעיר העתיקה, פרצו המאבקים של הערבים, והפגזים החלו להתפוצץ בקול רעש גדול. העיר סגורה ומסגרת, מחוץ תשכל חרב ומחדרים אימה, ורבים החלו להמלט לשכונות מרחקות יותר. היה הרבי במצור, שכן זה עתה זכה להצלל מניא ההריגה ודמה כי יעלה בידו להגיע אל-המנוחה ואל-הנחלה, והנה נפל מן-הפח אל-הפחת. בינתיים התעוררו כמה ממקורביו ואנשי שלומם, והחליטו למלט את הרבי עם בני-ביתו, עדי-עבר-זעם. אמרו ועשו, רכב משרון הובא, והמשפחה בלה העברה אל העיר יפו, שהתקונה מתושביה הערבים, ואל הבתים הריקים פלשו פליטים רבים שבקשו להמלט מחמת המצוק. הפליטים אמנם הגיעו ליפו לתקופה זמנית עד שם המאבקים, אולם לרבים מהם נעמה הישיבה במקום והם נאחזו בעיר ותקעו בה יתד נאמן, עד שגרעין תורני נוצר בה. גם רבי חיים מרדכי תקע בה יתד איתן, הקים בה את בית מדרשו וישיבתו, ורק לאחר שנים עשרה שנה, כאשר יהודי העיר נטשו אותה, העתיק את-הכל אל העיר בני-ברק המעטירה וקבע בה את מושבו.

כאמור, הגיע רבי חיים מרדכי ארצה ריקם באין משען ומשענה, אולם הוא הקשיף בעבודתו התמימה כמו בימים בתקונם, ועבד את-בוראו בסלוידן ובהצנע-לכת. אט-אט החלו תושבי יפו להפיר, כי איש רם-מעלה שוכן בקרבתם, והחלו להתקרב אליו ולהתחמם לאורו. בין המתקרבים, היה אברהם נמרץ בשם ר' ליביל, שהגר אף הוא מירושלים ליפו עקב המאבקים, ולבו נחמץ בקרבן לראות את המצוקה החמורה בבית הרבי. עסקו לדבר מצוה היה ר' ליביל עוד מנעוריו, וכאחד שקנה מהר להפגם לעיני-הקהל, והחל לפעל ולהשתדל למען הרבי ולהקים בעבורו קרן תמיכה שלי-משם. מאמצים קרובים השקיע בענין, ולבסוף נשאו מאמציו פרי. לאחר השתדלויות רבות אצל ראשי ועד הקהלה שביפו, עלה בידו לקבל הבטחה, כי הרבי יקבל מעתה ואילך תמיכה קבועה מדי חדש בחדשו, הישר מקפת הועד. ברב שמחה וגיילה, מהר ר' ליביל לעלות לביתו של הרבי כדי לבשר לו את הבשורה המשמחת, ומובן מאליה כי בני-הבית התרגשו עד מאד לשמע הדבר. אלא שלהפתעתו האזין הרבי לדברים, ועל-פניו נברה עננה של-טרה. "בבקשה מקה, ר' ליביל", פנה הרבי אליו בתחנונים, "אל נא יחר אפך עלי. אמנם מכיר אני לך טובה עצומה על טרחתך הגדולה בעבורי, ואין מלים בפי להודות לך עלי-פה, אולם מכבר אני שלא להנות מתמיכתך של קפת הקהלה, ומעדיף אני שלא להודק לטובתם". ר' ליביל נדהם לשמע את הדברים מפי הרבי, והתקומם: "מפני מה ימנע הרבי את-עצמו מלקבל טובה זו? והלא הלחץ זה הדחק נותן בכם את אוזניתו, בבית אין פרוטה לפרטה ומיהרן ירק זה חי?!" אולם הרבי הקשיף לדבק בסרובו, ואף גלה את-אזן העסקו על סבת סרובו. "הבה ואסביר לך את פשר סרובי. הרי גר אנוכי בארץ, אורח אשר זה מקרוב נטה ללון. ידוע לך בודאית הפתגם השגור כי 'אורח לרגע רואה כל-פגע', ואין ספק בלבי כי עד מהרה אראה פאן בקהלה ענינים ורחינים הטעונים תקון, ועלי מוטלת החובה לעמוד בפרץ. אולם אם אקבל מקפת הועד תמיכה קבועה, יסתמאו עיני מראות את נגעי הקהלה והכל יראה בעיני פשר וישר מחמת טובת ההנאה שאקבל. מוטב לי אפוא להצטער בלחץ ודחק, מאשר אישים על-פי מחסום ואהיה נגוע בטובתי האישית". תשובתו של הרבי הפליאה את-הסובבים, בראותם עד כמה מוכן הרבי למסור את-נפשו לתקון הכלל, וחדלו שוב לעסוק בנושא, כשהם מסתפקים במעט.

לא ארכו הימים, והתברר כמה חזה הרבי למרחוק ועד כמה צדק בהשערותיו. היה זה כליל הסדר שנת תש"ט, כאשר רחובותיה של יפו היו דוממים ושקטים ואוירת חג החרות קנתה בה שבייתה. כלם היו ספונים בבתים לעריכת סדר ליל החג, ורק הרבי עשה את-דרכו לבזון המקנה כדי להשתר בז. ממנהגו לסבל שוב לקראת הסדר למרות ששכל כבר לכבוד הרגל. אל הרבי מתלנה ר' ליביל, החסיד הנאמן, אולם מיד עם הפגסם חורו פני הרבי, התברר, כי מספר פועלים יהודים עוסקים בעבודות נקיון ותחזוקה במקום, ומחללים בכך את קדשת החג בשאט-נפש. הרבי נחרד למראה עיניו, ופנה מיד על-עקבותיו כדי להזעיק את פרנס הקהלה ולסלק את-הפועלים. ר' ליביל הכיר היטב את הפרנס הלז, וחשש לשלומם של הרבי, שכן הלה היה ידוע כמחיר-חמה וקצרי-רוח, והיה בטוח כי הוא ימהר לגרש את הבא להטרידו בעצמו של עריכת הסדר. אולם הרבי לא שעה לדבריו, ומתוך עזות דקדשה עלה אל ביתו של האיש, שהשתומם לראות את הרבי העטוף בקיטל הצהור, נכנס לביתו באמצע עריכת הסדר. תחלה נצתה בו חמתו על האורח הבלתי קרוא, אולם עד מהרה נשבה בקסמו של הרבי וחס בהודו הפביר. לא ארכו הרגעים, ור' ליביל שפשף את עיניו בתדהמה כשראה את הפרנס התקוף מתלנה אל הרבי בדרך אל-המקוה, כדי לשלח משם את הפועלים הסוררים. וכששב הרבי מטהרתו, נענה ואמר למלוה: "שער בנפשו שהייתי מקבל את הקצבה הקבועה מועד הקהלה, כלום הייתי יכול לבוא אל הפרנס בטרוניה? והלא היה משלח אותי מעל-פניו! מוטב לי אפוא לסבל על דחקות, ובכלבד שאוכל לעמוד על המשמר לכבוד ה' ותורתו". ♦

פניני אור החיים

מדברי האור החיים הקדוש על הפרשה

זאת התורה לעלה (ו, לו) - לא נודע בנות פסוק זה. ובאותו בנות לומר לך מה מלואים נאמרו כללותיתן ודקדוקיהן משיני אף כל נאמרו וכו'. עוד דרשו ז"ל ללמד על הזבחין בלן שטעונין סבין בעולה, וללמד על שלמי צבור שנאכלין לזכרי בהנה במנוחה וכו'. ובדרך רמז נראה על-דרך אומקם במנוחות, אמר רש"ל-קיש מאי דכתיב זאת התורה וגו' כל העוסק בתורת עולה פאלו הקריב כו' עדי-פאן, גם אנו נאמר בדרך זה. וקדם אקדים דברי רז"ל אנשי אמת שונים בש"ע נהזרים אשר אמרו כי תכלית עסק התורה הוא לבר ניצוצי הקדשה אשר נפלו ואשר נאנסו מהקדשה ולהחזירם ביחוד שלם לכמות שהיו, והם שני בחינות, האחד ניצוצי הקדשה שדרו בעולם התהו לסבה ידועה לו והמשגל לידועי דעות ופסיק לטעם נכון, והשני הם נפשות העשוקות אשר עשוק אדם בלעיל מאדם הראשון בחטאו אשר שלל שלל רב, בדוע הפלגת הנשמות אשר הרבה לעשוק, ואין לך דבר שפוקד עליו להוציא בלעו מפיו, וזאת אמצעות עסק התורה יעשה כל דבר עקר, יעלה ניצוצי הקדשה שנפלו קדם עולם התקון, ויוציא מס"ם בלעו מפיו ומפוצצו וממחה כחו עד אשר יקרא חיל בלע, והוא מאמרם ז"ל אם פגע וכו' אם אכן הוא נמוח ואם פרץ מתפוצץ. ובפסוק זה גלה הכתוב פלאי התורה ותעצומיה, ואמר זאת התורה תועלותיה אשר תסובב קריאתה, לעלה פרוש, שבאמצעותה תתעלה השכינה שהיא בחינת נקסט ישראל, ב' למנוחה תבא זו סוכלת כמה פרושים וכלן צודקים, לשון מנוחה, ולשון נחה, ולשון הנחה, וזה הפרש הוא סוד עלי יניח צדיק זה את-ראשו, והוא סוד באה שבת באה מנוחה כי יניח עליה צדיק וסוד עולם, וסוד שמאלו תחת לראשי וימיו תחבנקני, והבין.

דברי הימים

באור ל"ב בניסן, שבת-יקודש פרשת צו, זכה מרן ה"בית יוסף" להתגלות המגיד שלו, ואז הבטיח לו שאם ידבק בו תדיר "אזכר לישיר על קדושת שמי". היה זה לאחר שנודע על שריפתו של שלמה מולכו הי"ד ביד האניקוויציה בספרד בשנת רצ"ב, וה"בית יוסף" השתוקק אף הוא למסור נפשו על קדושת השם, והמגיד בשר לו על-יך פעמים אחדות ואמר לו שיזכה להישרף ולעלות כעולה תמימה על רצון מזבח, ואפרך יאה צבור מוונח לפני, אלא שלמעשה נפטר ה"בית יוסף" באופן טבעי בהיותו זקן מופלג בן פ"ז שנה, וסימן נתן לו רבי דוד קונפורטי בעל 'קרא הדרות': "ראשו כתם פ"ז". ומסופר, שפעם שאל רבי יהושע מבעלזא את אביו ה'שר שלום', כיצד ייתכן שלא התקיימו דברי המגיד? והשיב לו, שבכל יום היה נחשב שה"בית יוסף" נשרף על קדושת השם, כי בכל קריאת שמע שלו מסר נפשו באמת, והבן מצא סמך לדברי אביו בזהר הקדוש פרשת לך-לך. המגיד שהיה מתגלה ל"בית יוסף", היה מלאך שלוח מן השמים, שהיה מגלה לו סודות וריים נסתרים, ונברא בזכות עיסוקו התדיר בלימוד המשניות. להתגלות המגיד זכה עוד בהיותו בגולה בשנת רצ"ג, כאשר בליל חג השבועות שמעו חבריו קול יוצא מפיו בחיתוך אותיות בלי שהגיע את שפתיו, "זהה הנעימות רב והקול הולך וחזק, ונפלטו לו פניו ולא היה רוח באיש לישא עיניו ופניו לראות מרוב המורא", כפי שכותב רבי שלמה אלקבץ באיגרת המובאת בספר השל"ה הקדוש. עדויות נוספות על התגלות המגיד אליו נמסרו גם מגיסו הרמ"ק, וכן כתב מהרצ"ו ותלמידו ועוד. דברים רבים שמע ה"בית יוסף" מהמגיד, רשם בכתביו ומהם נדפס הספר "מגיד מישירים" שנקרא גם 'ספר המגיד', ובו עניינים שונים.

מטעים

וישחט, וישחט, וישחט (ח: טו, יט, כג)

שלוש פעמים נכתבה מלת וישחט בפרשה בקמץ, הראשונה בפר החטאת, השנייה באיל העולה, והשלישית באיל המלוואים, וטעמיהם שונים. וישחט נחלק לשלשה במסורה: ישח, וישב, עומד. דהיינו הראשונה רביע שהוא לשון שכיבה ושנה, השנייה אתנחתא לשון ישיבה ומנוחה, והשלישית שלשלת לשון זקיקה ועמידה. ונרמזו בזה שלש השלבים של תקון החטא. בתחלה הוא עדין בגדר ישח, מהמתקלקל ממנו החיות בגלל החטא. לאחר מכן הוא כבר בגדר וישב שגבר התכפר החטא והוא עולה ממדרגת ישח, ולבסוף עומד כאשר נשלם התקון. ולכן הקריב תחלה חטאת לכפר החטא בגדר ישח, ולאחר מכן עולה להעלותו למדרגת וישב, ולבסוף הקריב את איל המלוואים שהוא בגדר עומד שגבר התכפר הכל, וקרבן השלמים מביא שלום בעולם. (מלוש לשבת וירוש')

נזכריון חטעים הם רא"ש - רביעי, אתנחתא, שלשלת, כי מקום השחיטה בראש. (ליקוטים ודעות)

רמז יש כאן על בדיקת הספין של השחיטה, שאם שחט בספין בדיקה אז הוא רביע ודובץ באריכות ימים בעולם הזה וזוכה לאתנחתא גם בעולם הבא, אך אם שחט בספין פגומה קצין השלשלת שאינה חלקה, אז גם הוא נשחט חליה טרם זמנו, ולכן יש פסוק אחר התבה, שחיי נפסקים. (קמצי גלויות)

מדגש

בקהלות אשכנז נוהגים לומר את הפיוט 'ה אלי וגואלי' בהקדמה לתפלת מוסף בשלשלת הרגלים, טרם אמירת אשרי. הפזמון החוזר בו הוא: 'ותודה ולעולה ולמנחה ולחטאת ולאשם ולשלמים ולמלוואים כלי קרבנה', ומקורו מהפסוק שבפרשתנו: 'זאת התודה לעלה למנחה ולחטאת ולאשם ולמלוואים ולזבח השלמים'. אלא שבפסוק לא נאמרה תודה והיא מתחילה בעולה, שכן התודה בכלל השלמים. ולכן יש הטוענים שטעות סופר נפלה בפזמון, והתבה הראשונה 'ותודה' היתה במקורה 'ותודה' כלשון הפסוק, ועקב הדמיון של האות ר"ש ודל"ת התחלפו זו בזו. אולם בגדר העירוי, כי יתכן שגבר פסוק נכתבה התודה בגדר, מפני שיש לה דין שונה מהשלמים שנאכלת רק ליום ולילה, והם שהיא קדשים קלים, כדי לפרסם את חנם בין האוכלים.

ממלכה

רבי משה דוד... לידא מוסליטץ הסמוכה לקרקא, נכדו של רבי דוד לידא הנודע מאמשטרדם, ראה פעם אדם אחד שהיה לבוש באצטלא ורפנץ ומקל כסף בידו, בדרך של צדיקים מפרסמים, אולם תוכו לא היה כבוד. נאנח רבי משה דוד ואמר: 'עתה התבאר לי דברי רש"י שאמר בפרשת צו, 'ביותר צריך הכתוב לידו במקום שיש הסודות', שהרי תבת 'ב' בגימטריה צד' המרמזת על הצדיק, וזו פגנת הדברים. 'ביותר צריך הכתוב לידו' - את מי מירד הכתוב להתנהג בענוה? את מי שיש בו סודות רבים, דהיינו שהסוד בו מזה הצדיק...'

שנה אחת בערב פסח, בעת שפרנסים וילנא עברו בין בתי העיר כדי לאסוף כספים למגבית קמחא דפסחא לעניי העיר, עברו דרך בית מדרשו של הגר"א מוילנא, ונכנסו לקבל את פניו. קבלם הגר"א בסבר פנים יפות, ואחד הפרנסים שאל: "מדוע נפוץ המנהג לאסוף מעות לעניים דוקא למצות אכילת מצה, ולמה לא נהגו כן במצות אחרות שאף הן עולות בדמים מרבים? האם יש מקור לכך בתורה?" השיב הגר"א על-אחר ואמר: "הרי מנהג ישראל תורה היא, וכבר נפסק הדבר בהלכה. ואף למנהג זה יש מקור בתורתנו הקדושה, כשם שיש מקור לכל דין ומנהג. שהרי שני פסוקים נאמרו בתורה בענין אכילת מצה, הראשונה 'שבעת ימים תאכל מצות', והשנייה 'מצות יאכל את שבעת הימים'. ושני כתובים אלו באים ללמדנו, שמצוים אנו לאכל מצות בחג הפסח, אולם יחד עם זאת עלינו גם לדאג, שאצל כל אדם מישראל יאכלו מצות בכל שבעת ימי החג."

לאחר ימי הפורים שנה אחת, יצא הסבא משפולי למסע בעירות שבמחוז מגוריו, ושם רכש פמיות גדולות של-חטים, מהם צוה להכין קמח לרב. הדבר היה לפלא, ואף אחד לא הבינו למי הוא מכין כמות כה גדולה של קמח, אולם שלשה ימים לפני התקדש חג הפסח, התברר הדבר. בעיר סמוכה פרצה שרפה גדולה, וכל בתי היהודים שבה עלו באש. בלם יצאו נקיים מנכסיהם, ובמובן שגם צרכי הפסח שהבינו, עלו בלם בלהבות. מיד עם הודע דבר האסון, נסע הסבא קדישא אל אותה העיר, כשהוא מביא עמו את כלי-הקמח הרב שהכין, ועמו אפה מצות רבות וחלקן לכל בני העיר. אז ראו בלם, שהצדיק צפה מראש את-ההנהגה, והקדים רפואה למכה.

בעיר בריסק התגורר עשיר מפלג, שבהן כנבאי בבית-הכנסת הגדול שבעיר. שנה אחת, פשהגיפה שבת הגדול הסמוכה לפסח, לא הניח ברב גאון לערוך בבית-הכנסת את המגבית הקבועה של קמחא דפסחא לטובת עניי העיר, שמע זאת רב העיר רבי יצחק זאב מבריסק, ומיד זמן את-הנבאי לביתו, כדי להוכיחו על התעלמו מדחק העניים, אולם הלה כלל לא התרחם לדבריו ואף חיד קלות לשמע דברי התוכחה. הקפיד עליו הגר"ז והתבטא: "האם אתה בטוח כלי-כך במעמדה, שאתה מרשה לעצמך ללגלג על העניים שאין בידם להוצאות החג? גם עליך תעבר-בוס, ואתה בעצמך עוד תצטרך להוציא לקפת הצדקה של-העיר". מיד נעשתה העיר פמורקה, וכלם אמרו שהרב קלל את-הנבאי. וכשגאו לספר זאת לגר"ז, אמר: "אני לא קללתי אותו, אלא רק ראיתי את מצבו של-האיש. והרי ישנם כה הרבה יתומים ואלמנות בעיר שצורקים למגבית השנתית הזו בערב פסח, ואם הוא מעבד לערוך את-המגבית, אזי הביא את-עצמו במו ידיו למצב זה". ולאחר רגע הוסיף ואמר: "אולם יש לו עדין עצה אחת להציל את-עצמו. אם יוציא מכיסו את כל הסכום שהיו אמורים לאסוף במגבית של קמחא דפסחא, ויחלק אותו לעניי העיר כדי שיהיו להם צרכי החג בהרחבה כמדי שנה, אז יתיר במעמדו ולא יצדק לצדקה". אולם אותו עשיר, ברב טפשותו וגאון הסרוחה, לא שעה להצעת הרב, וקפץ את-ידו אפלו מפרוטה אחת. במחצית השנה לאחר מכן, בשמחת תורה, היה אותו גבאי כבר במצב של 'יורד', לאחר שעסקיו פשלו בזה אחר-זה, אולם כלפי חוץ עדין הראה את עצמו בגבר ושמר את סודו מהבריות, כשהוא ממשיך עדין לכהן כגבאי בבית-הכנסת. אולם בחג הפסח שבשנה הבאה, היה אותו גבאי כבר בגדר עני של-משש, ונצרך לקבל מהמגבית של קמחא דפסחא. רחמנא לצלן.

בפרס הפסח, נכנס יהודי אל ה"אמרי חיים" מוויזניץ, והדברים התגלגלו למגבית קמחא דפסחא. האיש היה בטבעו קמצן ולא הפיר בחשיבות התמיכה בזולת, ולכן אמר לרבי כי הוא אינו נוהג להשתתף במגבית קמחא דפסחא. נתן בו הרבי את-ענינו ואמר: "מגבית קמחא דפסחא היא מטבע פת שני צדידים. או שאתה בצד של הנותנים, או חלילה בצד של המקבלים..."

מספר ר' בצלאל שיש, על רבי יצחק זילבר, שלבה את הגחלת הלוחשת בקרב יהודי רוסיה בתקופת השלטון הקומוניסטי, והפך לסמל ודגמה של יהודי בעל מסירות נפש לשמירת התורה והמצוות וחסד עם-הזולת. "ליהודי אחד בקרפז טשקנט, היתה חצר גדולה וסגורה, ושם היה לו תנור בו אפינו מצות כדי לחלקן ליהודים. הפעיל הראשי שדברן את-בלם היה רבי יצחק זילבר, ואנחנו, הבחורים הצעירים, באנו לסיע לו. במשך שלשה ימים רצופים אפינו מצות, ובסיום האפייה, נטל בעל-הבית משאית, ואני נסעתי עמו לחלק לכל היהודים שפנו אלינו, ערבה מיוחדת לכבוד החג, שכללה בקבוק יין, מצות, דג וקערה לסדר. פעם, לאחר שסימתי את החלקה, חזרתי מהש לחלוטין, וכאשר רבי יצחק שאל אותי אם מסרתי לפלוגי-אלמוני, השבתי בשלילה, שכן לא מצאתי את הכתבת, אחר שרבים עברו אז דירה מאימת השלטונות. טענתי כלפיו, שהלה יודע כי החג מתקרב, ובנראה עתיד הוא לבוא לבקש את-המצות, אולם רבי יצחק אחז בי ואמר: 'כשהייתי בקאזאן, היה שם קצין יהודי אחד שהייתי מביא לו מצות מדי שנה. שנה אחת שכתתי מכה, וכשפגשתי אותו בחל-המועד, שאלתי אותו מה עשה, והלה השיב בתמימות כי ערך את הסדר כמדי שנה, אלא שבמקום מצות הניח שלש פתות על-השלחן. בהנחת עד היום אני לא יכול לסלח לעצמי על-כך! ולכן אני מבקש ממך לחפש את היהודי הלז ולתת לו את המצות..."

"וכל-מנחה בלילה-בשמן וחרבה, לכל-בני אהרן תהיה איש באחיו" - מכאן למדנו מהי אהבת ישראל. שהרי "מנחה בלילה-בשמן" היא מנחת נדבה, וחרבה היא מנחת חיטא וקנאות, ובשתיהן נאמר 'תהיה איש באחיו', שיש להתרחם לשני מביאי המנחה בשוה, באהבה ואהבה. (רבי יצחק מוורקא)